

ПОЛОЖЕННЯ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ЗАСТЕРЕЖЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ

Капліна Галина

У публікації розглядаються питання захисту права власності відповідно до положень Конвенції з прав людини. Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини щодо захисту права власності на знищене майно в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту та компенсації за зруйноване житло. Вказано на сутність застережень, які Україна робить відносно відступу від зобов'язань за Конвенцією щодо захисту права власності в умовах воєнного стану.

Ключові слова: мирне володіння майном, позбавлення власності, втручання держави, правосуддя, судовий захист, права людини, право власності.

Актуальність теми. Україна зобов'язалася дотримуватися стандартів та принципів Європейської Конвенції з прав людини, які застосовуються Європейським судом з прав людини. Це означає, що українські суди повинні враховувати практику та рішення ЄСПЛ при вирішенні справ, пов'язаних з правом власності.

Положення Конвенції про захист прав людини і основних свобод щодо права власності (стаття 1 Протоколу №1) гарантує право на мирне володіння власністю та заборонує її позбавлення, крім випадків визначених законом і в інтересах загальності. Особливості застосування цього права у сучасних умовах в Україні включають в себе врегулювання земельних спорів, приватизацію, реформу власності та інші аспекти.

Щодо застережень, Україна прийняла застереження щодо статті 1 Протоколу №1 у разі націоналізації або іншого еквівалентного позбавлення власності, яке може здійснюватися в інтересах загальності та згідно із законом. Це застереження зберігається у контексті військового стану України та інших ситуацій, коли

держава вживає заходів для забезпечення безпеки або вирішення інших важливих питань.

Україна, як член Організації Об'єднаних Націй, визнає загальні принципи та стандарти прав людини, закріплені в різноманітних міжнародних документах, зокрема в Європейській конвенції з прав людини. Одним із ключових аспектів прав людини є право на власність. Гарантування цього права є базовим напрямом діяльності держави. Тому дуже важливим та актуальним питанням на сьогодні є можливість держави в умовах воєнного стану забезпечити захист права власності як конституційно гарантованого права відповідно до положень Конвенції про захист прав людини.

Виклад основного матеріалу. Стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції гарантує право на мирне володіння, користування та розпорядження власністю. Це означає, що держави-учасниці зобов'язані захищати це право своїх громадян і нерезидентів. Проте, це право не є абсолютним, і деякі обмеження можуть застосовуватися в інтересах загальної безпеки, громадського порядку, економічного добробуту чи захисту прав та свобод інших осіб[1].

Нагадаємо, що Стаття 1 Протоколу №. 1 – захист власності передбачає: “Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.”[2].

Визнаючи, що кожен має право на мирне користування своєю власністю стаття перша, по суті, гарантує право власності. Проте другий пункт статті першої уповноважує державу «вводити дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів». Таким чином, цей пункт призначає держави самим визначати «необхідності» такого закону ...Стосовно «загальних інтересів», то ця норма в деяких випадках може спонукати законодавчий орган до здійснення «контролю за користуванням майном»[3].

Україна приєдналася до Європейської Конвенції з прав людини в 1997 році і взяла на себе зобов'язання забезпечити дотримання її положень. Це означає, що

українське законодавство і судова практика повинні відповідати стандартам, встановленим у Конвенції.

У контексті права власності це означає, що будь-які обмеження або позбавлення власності повинні бути обґрунтовані, пропорційні та не порушувати суттєвих прав власника. Українські суди мають враховувати ці принципи при вирішенні спорів, пов'язаних з правами власності.

Україна, як учасник Європейської Конвенції з прав людини, зобов'язана дотримуватися положень Конвенції, включаючи застереження щодо обмеження права власності. Варто враховувати, що хоча право на власність є одним із фундаментальних прав, його можна обмежувати в певних обставинах, зокрема в інтересах загальної безпеки, громадського порядку, економічного добробуту чи захисту прав та свобод інших осіб[4].

Звертаючись до бази даних рішень Європейського Суду з прав людини, які розташовані на офіційному веб-сайті, можна висловити деякі думки щодо справ, пов'язаних з правом власності.

В сучасних військових реаліях України важливим видається досвід застосування Конвенції та практика Європейського суду з прав людини у сфері знищення майна в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту. У справах, в яких заявники скаржилися на знищення їх будинків у контексті збройних конфліктів, Суд задовольняв позови про право власності на підставі витягів з житлового кадастру. Наприклад, у справі Керімова та інші проти Росії, заявники скаржилися, зокрема, на те, що внаслідок повітряних атак на місто, в якому вони проживали, загинули члени їхніх сімей, їхні життя були під загрозою, а їхні будинки та інше майно були серйозно пошкоджені. Заявники посилалися на статті 2 і 8 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу. Суд зазначив, що заявники надали витяги з опису житла, виданого місцевою адміністрацією. Ці документи підтвердили, що нерухомість, була побудована або придбана в різні дати і заявники були законними власниками майна, про яке йде мова. Суд визнав, що заявники можуть стверджувати, що вони є «жертвами» стверджуваного порушення статті 1 Першого протоколу досі, оскільки скаржилися на нанесення шкоди їхнім будинкам.

За рішенням Суду держава-відповідач має виплатити заявникам суми матеріальних збитків, нанесені майну[5].

У справі *Damayev v. Russia*, Суд вважав, що заявник, який скаржить на знищення його будинку, повинен надати принаймні короткий опис майна, про яке йде мова[6]. Як додаткові приклади доказів, що підтверджують право власності або право на проживання в цій власності, Суд прийняв такі документи як право власності на землю або майно, витяги з земельних або податкових реєстрів, документів з місцевої адміністрації, плани, фотокартки та квитанції на проведення ремонтних робіт, а також докази поштових служб, заяв свідків або будь-які інші докази, що мають відношення до справи (*Prokorovich v. Russia*, *Elsanova v. Russia*)[7].

Також вважалось, що так звані технічні паспорти, які розглядалися як «документи технічної інвентаризації», були непрямим доказом підтвердження права власності на будинки і земельну ділянку (*Chiragov and Others v. Armenia*)[8]. Однак, якщо заявник не надав доказів свого права власності на майно або документів на підтвердження свого місця проживання, тоді його скарги про те, що його майно було знищено неодмінно будуть відхилені, оскільки Суд не може бути переконаний в тому, що він має достатні докази для того, щоб визнати, що власність, про яку йде мова існувала, а також те, що вона знаходилася у «володінні» заявника (*Sargsyan v. Azerbaijan* ; *Lisnyu and Others v. Ukraine and Russia*)[9]. Заявники скаржаться, що обстріли перешкоджають мирному користуванню своїм майном і проживанню. В якості доказів зруйнування свого дому, заявник повинен принаймні надати стислий опис зазначеної власності. Ще як додаткові достовірні докази права власності на майно або місце проживання Суд прийняв такі документи: свідоцтва про право власності, витяги із земельного і податкового реєстрів, документи, видані місцевою адміністрацією, плани, фотографії і квитанції на оплату комунальних послуг, а також докази отримання пошти, заяви свідків або будь-які інші відповідні докази[10].

У справі *Dogan and Others v. Turkey*, яка стосувалася примусового виселення селян на південному сході Туреччини у регіоні, в якому був запроваджений

надзвичайний стан, та відмови їм в наданні дозволу на повернення протягом декількох років, уряд-відповідач подав заперечення стосовно того, що деякі з заявників не подали документи про право власності, які б підтверджували, що вони володіли майном в селі[11]. Суд вважав, що не було необхідно вирішувати, чи за відсутності документів, що підтверджують право власності, заявники мали права власності відповідно до національного законодавства. Питання полягало в тому, чи загальна економічна діяльність заявників складала «майно», яка підпадає під сферу застосування статті 1 Протоколу № 1. Відповідаючи на запитання ствердно Суд зазначив, що не був оскаржений той факт, що всі заявники мешкали в селі Бойдаш до 1994 року. Незважаючи на те, що вони не мали зареєстрованої власності, вони або збудували свої власні будинки на земельних ділянках їх предків, або мешкали в будинках, які належали їх батькам і обробляли земельні ділянки, які їм належали; вони мали права, які не викликають заперечень, на спільні земельні ділянки в селі, такі як вигони, пасовища і ділянки лісу, і заробляли собі на життя від тваринництва і вирубки дерев. Усі ці економічні ресурси та доходи, отримані від заявників, були визнані як «майно» для цілей статті 1 Протоколу № 1 (пасовища і лісові землі, і заробляли собі на життя з тваринництва і вирубки дерев. Усі ці економічні ресурси та доходи, які отримували заявники, були віднесені до категорії «власності» для цілей статті 1 Протоколу № 1 .Як підсумок, заявники зобов'язані надавати prima facie докази на підтримку своїх скарг відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції щодо знищення майна у контексті збройного конфлікту.

В умовах військового стану з'являються нові виклики для цивільного права та захисту базових прав, зокрема, права власності. З одного боку, важливо забезпечити доступ до правосуддя та захист прав громадян, з іншого боку, необхідно врахувати особливості воєнного часу, такі як обмеження права власності, неможливість захистити це право на окремих територіях, де влада не здійснює свої повноваження тощо. Однак будь-які обмеження повинні відповідати принципам необхідності та пропорційності, тобто вони мають бути обґрунтованими і здійснюватися лише в міру необхідності для досягнення визначених цілей. Українська влада має

забезпечити, щоб будь-які обмеження права власності були справедливими і не порушували основні права та свободи громадян.

Це означає, що будь-яке обмеження права власності в Україні повинно бути обґрунтованим і підлягати суворому контролю з боку судових правоохоронних та інших правозахисних органів, щоб уникнути можливості зловживання владою або порушень прав громадян.

Оригінальний текст застереження щодо обмежень права власності в Україні в контексті Європейської Конвенції з прав людини зазвичай містить такий зміст: "Україна робить застереження до статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції, що стосується права на власність, в частині його виконання на тимчасово окупованих територіях України."

Це застереження вказує на те, що влада України вважає себе не зобов'язаною дотримуватися положень щодо права на власність на тимчасово окупованих територіях, таких як Крим та частини Донецької та Луганської областей. Таке застереження вказує на складність правового статусу цих територій і відображає політичні та територіальні конфлікти, які існують у регіонах.

Висновок. Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки. Україна, доєднавшись до Європейської Конвенції з прав людини, прийняла на себе зобов'язання щодо захисту права власності на майно та майнові права. Ці зобов'язання полягають в тому, що держава підтримує і захищає мирне володіння своїм майном для всіх осіб, хто на законних підставах здійснює свої права власності. У разі недотримання державою таких зобов'язань громадянин має право звернутися до Європейського суду з прав людини за захистом. Як приклад, було розглянуто актуальне для сьогоднішніх подій питання отримання компенсації від держави за знищене житло – приватні будинки або квартири – у практиці Європейського суду. Зазначено, що доказами знищення або руйнування приватного житла можуть слугувати будь-які документи: правовстановлюючі папери, фото та відео знищеного житла тощо. Вважаємо, що наша держава повинна використовувати цю практику Європейського суду для надання компенсації за знищене житло, яке знаходиться на непідконтрольній території.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини
URL:<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx>(дата звернення: 03.05.2024).
2. Міжнародна конвенція про захист прав людини і основних свобод
URL:<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005> (дата звернення: 03.05.2024).
3. Баранов В. ТОП рішень ЄСПЛ щодо захисту нерухомого майна. Юридична газета онлайн. №7(609).URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice> (дата звернення 05.05.2024).
4. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. – К., 2015. – 208 с.
5. Рішення у справі «Kerimova and Others v. Russia» від 03.05.2011,заява № 17170/04. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201276> (дата звернення 05.05.2024).
6. Рішення у справі «Damayev v. Russia» від 29.05.2012,заява № 36015/04. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-110944>(дата звернення 05.05.2024).
7. Рішення у справі «Prokopovich v. Russia, Elsanova v. Russia» від 18.11.2003,заява № 58255/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-94343> (дата звернення 05.05.2024).
8. Рішення у справі «Chiragov and Others v. Armenia» від 16.06.2015,заява № 13216/05. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155353> (дата звернення 05.05.2024).
9. Рішення у справі «Sargsyan v. Azerbaijan» від 16.06.2015,заява № 40167/06. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155662>(дата звернення 05.05.2024).
10. Рішення у справі «Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia» від ,заява № 5355/15.URL: <https://rm.coe.int/16-lisnyy-and-others-v-ukraine-and-russia-uaa/16806b596111>(дата звернення 05.05.2024).
11. Рішення у справі «Dogan and Others v. Turkey» від 25.06.2008,заява № 88003/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88136> (дата звернення 05.05.2024).

Kaplina H. Norms of the Convention on human rights regarding the protection of property rights: features of application and provisions in modern conditions in Ukraine. – Article. The publication deals with the protection of property rights in accordance with the provisions of the Convention on Human Rights. The practice of the European Court of Human

Rights regarding the protection of ownership of destroyed property in situations of international or internal armed conflicts and compensation for destroyed housing is analyzed. The substance of the reservations that Ukraine makes regarding the deviation from the obligations under the Convention regarding the protection of property rights in the conditions of martial law is indicated.

Keywords: *peaceful possession of property, deprivation of property, state intervention, justice, judicial protection, human rights, property rights.*

Авторська довідка:

Капліна Галина Анатоліївна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м.Київ, Україна.
<https://orcid.org/0000-0003-2527-3550>